

Petra PLANTOSAR*

Srednjovjekovne teme u *Glasniku* 1873. – 1945.

Medieval Themes in *Glasnik* 1873-1945

Sažetak: U nakladništvu Đakovačko-osječke nadbiskupije izlazi časopis *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*. Neprekidan kontinuitet izlaženja toga časopisa može se pratiti od 1873. godine kada je izdan prvi broj, tada pod nazivom *Glasnik biskupije Djakovačko-Srijemske*. Časopis je više puta mijenjao ime, no uvijek je bio povezan s biskupijom te je za cilj imao objavljivanje, uz biskupske okružnice te obavijesti vezane za biskupiju, ujedno i članke koji su mogli služiti za dodatno obrazovanje svećenstva. U radu je prikazana analiza objavljenih srednjovjekovnih tema u prvom razdoblju izlaženja *Glasnika*. Uz osvrt na časopis kao primarni izvor za istraživanje, autorica u radu donosi analizu svih radova, čiji je sadržaj, u potpunosti ili djelomično, povezan s razdobljem srednjega vijeka.

Ključne riječi: analiza; *Glasnik*; historiografija; srednjovjekovlje; *Vjesnik*; Đakovo; povijest.

Summary: The publishing house of the Archdiocese of Đakovo-Osijek publishes the journal *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*. The uninterrupted continuity of publication of this journal dates back to 1873, when the first issue was published under the title *Glasnik biskupije Djakovačko-Srijemske*. The journal underwent several name changes, but it has always been closely tied to the diocese. Its goal was to publish, in addition to the bishop's circulars and information related to the diocese, articles that would serve the continuous education of the clergy. The paper presents an analysis of the medieval themes published in the first period of *Glasnik's* publication. Using the journal as the primary source for research, the author provides an analysis of all works whose content is, in whole or in part, related to the Middle Ages.

Keywords: analysis; *Glasnik*; historiography; the Middle Ages; *Vjesnik*; Đakovo; history.

Uvod

Uz nekoliko časopisa koji na području današnje Republike Hrvatske izlaze kontinuirano od druge polovice 19. stoljeća, poput *Vienca/Vijenca*,¹ svakako treba istak-

* Petra Plantosar, univ. mag. paed. et univ. mag. educ. hist., Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Petra Preradovića 17, p. p. 54, 31 400 Đakovo, Hrvatska ■ Petra Plantosar, MA in Pedagogy, MA in History, Catholic Faculty of Theology, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, P.O. box 54, 31400 Đakovo, Croatia ✉ pkolesaric97@gmail.com

¹ J. BRATULIĆ, Kratka (pret)povijest Matičina Vijenca, u: *Vijenac* 647–648., 19. prosinca 2018. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/647%20-%20648/kratka-pretpovijest-maticina-vijenca-28562/> (16. 8. 2023.).

nuti i *Glasnik biskupije Đakovačko-Sriemske*, čiji je prvi broj izdan 1873. godine. Tijekom 150 godina izlaženja časopis je sedam puta promijenio ime, a danas nosi naziv *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*.² Andrija Šuljak objasnio je o 125. godišnjici izlaženja *Vjesnika* kako je časopis nastao u kontekstu rada na obrazovanju svećenstva u biskupiji na čelu s glavnim inicijatorom projekta biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom te da je primarni cilj pokretanja časopisa bio »oživljavanje ćirilometodsko-glagoljske duhovno-kulturne baštine u hrvatskom narodu i Hrvatskoj crkvi«. Također u prvom broju *Glasnika* 1873. godine, između navoda da će se objavljivati okružnice i obavijesti, uredništvo je objavilo: »Osim službenih izvješća želimo *Glasnikom* promicati praktično obrazovanje svećenika. *Glasnik* nije list strogo znanstvena smjera, niti mu je zadaćom razvitak bogoslovnih nauka... (nego) u praktični život svećenstva što dublje posegnuti, pastirsko uredovanje što poukom, što savjetom olahkotiti: to je cilj za kojim naumismo poći.«³ Navedene dvije premise iznimno su važne za daljnji razvoj *Glasnika* jer su podrazumijevale da će časopis sadržavati mnoštvo tema iz različitih opusa djelovanja svećenstva, poput duhovnoga, pastoralnoga, književnoga i drugoga rada, uz posebno isticanje važnosti obrazovanja. To je izrazito vidljivo u kontekstu poznavanja i razumijevanja crkvene povijesti, a napose crkvene povijesti područja koje je obuhvaćala biskupija. Zbog toga su u *Glasniku* objavljivane različite povijesne teme, doduše, primarno vezane za razdoblje nakon odlaska Osmanlija, a napose povijest biskupije nakon 1773. godine. Ipak, dio tema vezan je za srednjovjekovnu povijest biskupijskih područja, čiji je smisao objavljivanja, vjerojatno, bio u neposrednom dodatnom obrazovanju svećenstva, a posredno i puka, kao i u izgradnji te razvoju svijesti o kontinuitetu djelovanja Katoličke Crkve na ovim područjima. Također je trebalo uputiti i u važnost pojedinih župa koje su osnovane u srednjem vijeku, a postoje i u vrijeme izlaženja prvih i daljnjih brojeva *Glasnika*.

Cilj ovoga rada odnosi se na analiziranje zastupljenosti tema iz srednjovjekovnoga razdoblja, kao i pristupa istima u *Glasniku* tijekom prvoga razdoblja izlaženja, odnosno do 1945. godine. Najčešće se navodi kako postoje dva razdoblja izlaženja časopisa: od 1873. do 1945./1947. te od 1948. godine do danas.⁴ Stoga je u ovom radu odabrano analizirati srednjovjekovne teme do 1945. godine. Naime na području hrvatskih zemalja u drugoj polovici 19. stoljeća, a napose u prvoj polovici 20. stoljeća dolazi do poznanstvenjenja hrvatske historiografije te, iako je naglašeno kako *Glasnik* nije primarno znanstveni časopis, pojedini radovi sadrže znanstveni aparat, pa to ujedno omogućava i praćenje razvoja pisanja crkvene povijesti izvan časopisa

² S. MAROSLAVAC, Povijesni pregled *Vjesnika*, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije* 11–12(2008.), 1013–1014.

³ A. ŠULJAK, *Glasnik/Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* utemeljen da usmjerava, potiče i bilježi život i djelovanje mjesne crkve, u: *Diacovensia* 6(1998.)1, 20–28., ovdje 21.; UREDNIŠTVO, *Naša namjera*, u: *GLASNIK biskupije Đakovačko-Sriemske* 1(1873.)1, 1–2.

⁴ M. SRAKIĆ, Urednici i suradnici *Glasnika* i *Vjesnika* Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine, u: *Diacovensia* 6(1998.)1, 29–54., ovdje 29.

i drugih publikacija usko usredotočenih na povijesne teme ili povezanih s njima. U vremenu kada je *Glasnik* počeo izlaziti dolazi do usustavljanja hrvatske historiografije paralelno sa stvaranjem hrvatske nacije u političkom smislu i očuvanjem njezine autonomije unutar zajednice država u kojoj je bila, zbog toga su i historiografske teme povjesničara 19. stoljeća, prije svega, povezane s političkom poviješću.⁵ S obzirom na očigledno postojanje diskontinuiteta na području biskupije od kraja srednjega vijeka pa do početka 18. stoljeća pretpostavlja se da su srednjovjekovne teme vezane za područje koje je obuhvaćala biskupija krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća i/ili za afirmaciju hrvatske nacije bile zastupljenije u odnosu na one iz općenito srednjovjekovne crkvene povijesti. Izuzev toga članak donosi popis autora članaka sa srednjovjekovnim temama te učestalost izlaženja članaka sa srednjovjekovnim temama s obzirom na urednike ili specifične okolnosti, poput godišnjica srednjovjekovnih događaja.

I. Osvrt na izvore

Primarni izvori za ovo istraživanje upravo su brojevi *Glasnika* izdavani u razdoblju od 1873. do 1945. godine. Svi brojevi, uključujući i one nakon 1945. godine, dostupni su u digitalnom repozitoriju, odnosno Digitalnoj knjižnici Đakovačko-osječke nadbiskupije.⁶ Tijekom razdoblja analiziranoga u radu, časopis je tri puta promijenio ime. Od prvoga broja 1873. godine do 24. broja 1878. godine nosio je naziv *Glasnik biskupije Đakovačko-Sriemske*, zatim je od 1879. godine do 24. broja 1914. godine bio *Glasnik biskupija Bosanske i Sriemske*, a od 1. broja 1915. godine te do okružnice I. 1947. godine *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*. U pojedinim brojevima vidljiv je diskontinuitet u nazivlju, no časopis u cijelom promatranom razdoblju ostaje *Glasnik*, zbog čega kao takav stoji i u naslovu ovoga rada. Većinom je izlazio kao dvotjednik, što je značilo da je godišnje izdavano 24 broja *Glasnika*. Iznimke su 1905. i 1927. godina kada je izdano 25 brojeva, 1914., 1916., 1919., 1924., 1935., 1940. i 1942. godina s 23 broja, 1938. i 1941. godina s 22 broja, 1918. godina

⁵ Riječ je o vremenu u razvoju historiografije općenito, a onda i hrvatske historiografije, u kojem se značajno razvija metodologija istraživanja, objavljivanje izvornih dokumenata i slično. Slijedeći nje-mačku historiografiju i objavljivanje *Monumenta Germaniae historica*, više hrvatskih povjesničara objavljivalo je srednjovjekovne izvore vezane za područje hrvatskih zemalja. Pritom se svakako ističe objavljivanje izvora u više izdanja *Codexa diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* – *Diplomatičkoga zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, čijih je trinaest svezaka (od ukupno 18) izdano u razdoblju od 1904. do 1916. pod uredništvom Tadije Smičiklase. T. GALOVIĆ, O stotoj obljetnici utemeljenja katedre, u: *Pro tempore* 6(2009.)6/7, 362–365., ovdje 362.; *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Digitalna zbirka i katalog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=I&class=10001&oby=rmr&oby=a&rr%5B1033%5D%5Bo%5D%5B196996%5D=oa&published=y&restricted=n> (19. 8. 2023.).

M. STRECHA, O nastanku i razvoju moderne hrvatske historiografije u 19. stoljeću, u: *Povijest u nastavi* 3(2005.)6, 103–116., ovdje 103–106.

⁶ Digitalna knjižnica Đakovačko-osječke nadbiskupije. Dostupno na: <https://digitalna.djos.hr/?pr=I&filter=10396> (17. 8. 2023.).

s 21 brojem, 1943. godina s 18 brojeva, 1920. godina s 12 brojeva te 1944. godina s 10 brojeva. Također su uz brojeve 1876., 1878., 1890., 1915., 1916., 1920. te 1924. izdani prilozi. U godištima od 1945. do 1947. u *Glasniku* su objavljene isključivo biskupske okružnice.⁷

Tijekom promatranih godišta u prvom razdoblju izlaženja *Glasnika* oblikovanje njegova sadržaja i rubrika značajno se mijenjalo. Šuljak navodi tri kategorije prema kojima je moguće razlikovati teme objavljene u časopisu. Prva se odnosi na »Informativni dio Glasnika«, gdje su većinom objavljivane službene okružnice i druge obavijesti važne za župno svećenstvo. Zatim »Obavijesti o životu biskupije« u kojima su se nalazili aktualni događaji i obilježavanja u biskupiji, poput blagdana, hodočašća, gradnji crkvi i slično. Treći dio bio bi »Permanentno obrazovanje svećenstva« u koji se, zapravo, uklapaju i teme proučavane u ovom radu.⁸ Ipak, sadržajnu strukturu *Glasnika* u promatranom razdoblju od 1873. do 1945. godine potrebno je detaljnije opisati jer se teme analizirane u ovom radu nalaze u okvirima različitih rubrika. Već od prvoga broja 1873. godine teme u *Glasniku* podijeljene su u dvije kategorije: »Službeni dio« i »Poučni dio«. Uz te dvije rubrike od 1874. do 1880. godine povremeno se javljaju rubrike: »Viestnik«, »Najnovije odluke«, »Knjižstvo / Književost i umjetnost / Knjižstvo i umjetnost / Književna objava / Književni oglas«, »Dopis«, »Obznana«, »Cusus«, »Oglas« te »Dopisnica urednička«. Brojevi *Glasnika* 1881. godine podijeljeni su na »Službeno«, »Pouka«, »Vjestnik« i »Dopis«. Pritom treba reći da se teme vezane za srednjovjekovlje prije svega nalaze u »Poučnom dijelu« te u onim rubrikama vezanim za književnost. Od 1882. do 1889. nema posebne podjele na službeni i poučni dio, već su samo posebno izdvojene rubrike »Vjestnik« te povremene rubrike »Knjižstvo« i »Objava«. Također i u tim je brojevima vidljiva svojevrsna struktura, gdje su na prvim stranicama brojeva objavljivane okružnice, a zatim pojedine teme iz opusa obrazovanja. U potonjem se mogu naći i srednjovjekovne teme. Od 1890. do 1945. godine moguće je pratiti podjelu članaka u *Glasniku* kroz *Kazalo / Gdje je što? / Sadržina / Sadržaj*, a ona je većinom izgledala na ovaj način: »Okružnice / Okružnice i naredbe / Okružnice, naredbe i pisma«, »Članci / Članci, izvješćaji, dopisi / Članci, pjesme i dopisi / Članci i dopisi«, »Razprave i dopisi / Dopisi«, »Pjesme / Pjesme, članci i dopisi«, »Viestnik/Vijestnik/Vjesnik/Vijesti« i »Književnost«. Također teme koje su u središtu ovoga rada primarno se nalaze u rubrikama vezanim za članke. Prema tomu brojevi *Glasnika* mogu se okarakterizirati kao vrijedni povijesni izvori, koji pružaju ne samo uvid u to koje su srednjovjekovne teme bile aktualne u prvom razdoblju izlaženja već i na koji je način njima pristupano.⁹

⁷ M. SRAKIĆ, Urednici i suradnici Glasnika i Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine, 29–30.; S. MAROSLAVAC, Povijesni pregled Vjesnika, 1013–1014.; Digitalna knjižnica Đakovačko-osječke nadbiskupije. Dostupno na: <https://digitalna.djos.hr/?pr=1&filter=10396> (17. 8. 2023.).

⁸ A. ŠULJAK, Glasnik/Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije utemeljen da usmjerava, potiče i bilježi život i djelovanje mjesne crkve, 23–26.

⁹ *Glasnik biskupije Đakovačko-Srijemske* 1(1873.)1–16(1878.)24; *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* 17(1879.)1–42(1914.)24; *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* 43(1915.)1–73(1945.)5. U daljnjem

2. Srednjovjekovne teme u *Glasniku*

Pri analiziranju objavljenih tekstova sa srednjovjekovnim temama u *Glasniku* odlučeno je članke kategorizirati u dvije skupine: »Srednji vijek na području hrvatskih zemalja« te »Svjetska srednjovjekovna povijest«. Također unutar svake skupine izdvojeni su članci s obzirom na zajedničke teme ili karakteristike. Svi objavljeni članci vezani su za crkvenu povijest.

2.1. Srednji vijek na području hrvatskih zemalja

2.1.1. Crkvene ustanove na području biskupije

Petnaestim brojem *Glasnika* 1875. godine započinje tekst naslovljen »Djakovo«, autora potpisanoga kao »F. F.«. U tekstu je riječ o povijesti Đakova, a autor započinje sa srednjovjekovnom poviješću toga grada i pokušajem objašnjenja etimologije njegova imena. Također upućuje na postojanje Đakova u vrijeme Bitke kod Gorjana 1386. godine. Uz kratke osvrtne na biskupe, taj dio teksta završava osmanskim osvajanjem Đakova, koje autor datira u 1537. godinu.¹⁰

U pet brojeva 1893. godine Matija Pavić objavio je opsežan rad »Kaptoli bosanski i sriemski u sriednjem vieku (1228-1543)«. Uz podatke o samostanskom životu te članovima kaptola, Pavić nastoji povezati povijesne okolnosti unutar samih kaptola s, primjerice, plemićkim obiteljima, a donosi i pojedine povijesne izvore koje su izdali pape, a koji se pak odnose na navedene kaptole. Prvi dio rada u 15. broju 1893. godine donosi detalje prvih spomena bosanskoga i srijemskoga kaptola. Također Pavić navodi da su kaptoli bili oblikovani po uzoru na druge u Ugarskoj i Hrvatskoj te donosi popis imena pojedinih kanonika i prebendara. Drugi dio rada orijentiran je na dužnosti i zadaće kanonika, pri čemu se referira i na bosanske krstijane te da su kaptoli isti nauk nastojali suzbiti uvođenjem samostanskih škola uz kaptol. Upućuje na to da je postojala škola uz đakovački kaptol zasigurno u 15. stoljeću. Uz to se bavi kaptolima kao vjerodostojnim mjestima. Treći dio obuhvaća papinske korespondencije s đakovačkim i srijemskim kaptolima, izborima kanonika te na koji su način raspolagali financijama. O financijama Pavić nastavlja i u četvrtom dijelu te navodi različite slučajeve malverzacija i poteškoća koji su se dogodili u kaptolima. Na samom kraju, u petom dijelu, donosi opis dolaska Osmanlija te prekid rada kaptola, kao i popise sačuvanih imena pojedinih kanonika. Cijeli je tekst popraćen bilješkama (fusnotama), koje sadrže povijesne izvore, objavljene izvore (npr. Theinera i njegove *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* i *Vetera monumenta Sla-*

navođenju *Glasnika* kao izvora u analizi srednjovjekovnih tema bit će korištena skraćenica *Glasnik*, koja će uključivati godinu izlaženja, godinu u kojoj je izdan, broj u toj godini te broj stranica na kojima se nalazi tekst.

¹⁰ F. F., Djakovo, u: *Glasnik* 3(1875.)15, 132–133. Moguće je da je autor teksta Ferdo Filipović jer jedino njegovi inicijali odgovaraju inicijalima svih suradnika *Glasnika* u tom razdoblju. M. SRAKIĆ, Urednici i suradnici *Glasnika* i *Vjesnika* Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine, 33.

vorum meridionalium historiam illustrantia, zatim Fejérov *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* i druge) te literaturu koja je autoru bila dostupna.¹¹

Šesti i sedmi broj *Glasnika* 1895. godine sadrže rad Matije Pavića »Arhidjakonati djak. Biskupije u srednjem vieku.«. Prvo objašnjava početke arhidakonske službe općenito te njihov nestanak nakon Tridentskoga sabora, a zatim se usredotočuje na srednjovjekovne arhidakonate koji su bili većinom na teritoriju onih područja koja su se u trenutku kada on piše tekst nalazila pod jurisdikcijom đakovačkoga biskupa. Prvo piše o Srijemskom arhidakonatu, koji je bio dijelom Kaločke nadbiskupije, nakon čega se osvrće na arhidakonate srednjovjekovne Pečuške biskupije. O Markijskom (u tekstu: Morovički) donosi najviše podataka, zatim govori o Vukovarskom arhidakonatu te Osuvačkom (u tekstu: Osječki). Za svaki arhidakonat djelomično je opisao granice koje je obuhvaćao te je naveo poznate arhidakone. Na samom kraju rada postavlja pitanja o tome kojem je arhidakonatu pripadalo Đakovo i okolica te je li Bosanska biskupija uopće imala podjelu na arhidakonate na tom području. Uz to bavi se i pitanjem bosanskih arhidakona, kojima je upravljano iz Đakova.¹²

Kao svojevrsan nastavak svoga rada o arhidakonatima iz 1895. godine, u pet brojeva *Glasnika* izdanih 1898. godine, Matija Pavić objavio je članak pod naslovom »Župe i crke (!) (današnje) biskupije bosansko-sriemske u sriednjem vieku.«. Uz kratak opis izvora potrebnih za proučavanje srednjovjekovnih župa na navedenom području, posebice popisa izvanredne papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća, autor donosi pregled župa počevši s Đakovom i njegovom okolicom, odnosno Bosanskom biskupijom. Drugi dio rada nastavlja sa župama Bosanske biskupije te navodi i njemu poznate župe Srijemske biskupije. U trećem dijelu bavi se župama Markijskog (Morovičkog) arhidakonata, u četvrtom i petom Vukovarskog (Vukovskog), Osuvačkog (Osječkog) te Požeškog arhidakonata. Za svaku župu navodi neke njemu poznate detalje, poput prvoga spomena naselja i/ili župe i slično, pri čemu radi poneke pogriješke, primjerice pogriješno je identificirao Osijek kao Ászuag, odnosno središte arhidakonata. U svojoj analizi Pavić se ponajprije oslanjao na tada relativno novo izdanje izvora izvanredne papinske desetine koje su priredili i objavili Arnold Ipolyi i Ladislai Fejérpataky 1887. godine.¹³

Prvi broj *Glasnika* 1900. godine donosi početak teksta »Crtice o župi njemačkoj.«, u kojem se autor bavi poviješću župe u Nijemcima od srednjega vijeka. Uz kratak osvrt na srednjovjekovno razdoblje, poput navoda župe i župnika u popisu izvan-

¹¹ M. PAVIĆ, Kaptoli bosanski i sriemski u sriednjem vieku, u: *Glasnik* 21(1893.)15, 155–157.; *Glasnik* 21(1893.)16, 163–165.; *Glasnik* 21(1893.)17, 172–174.; *Glasnik* 21(1893.)20, 19–196., 201–203.

¹² M. PAVIĆ, Arhidjakonati djak. biskupije u srednjem vieku, u: *Glasnik* 23(1895.)6, 57–59.; *Glasnik* 23(1895.)7, 65–67.

¹³ M. PAVIĆ, Župe i crke (!) (današnje) biskupije bosansko-sriemske u sriednjem vieku, u: *Glasnik* 26(1898.)20, 180–182.; *Glasnik* 26(1898.)21, 189–191.; *Glasnik* 26(1898.)22, 197–199.; *Glasnik* 26(1898.)23, 204–206.; *Glasnik* 26(1898.)24, 211–213.; *Vatikáni okmánytár / Rationes collectorum pontificorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281–1375.* Budimpešta, 1887.

redne papinske desetine, pri čemu se autor poziva na Matiju Pavića, daljnji brojevi *Glasnika* iste godine donose povijest župe nakon odlaska Osmanlija.¹⁴

U više brojeva *Glasnika* 1902. godine objavljen je tekst Matije Pavića »Ljetopisi župa«, no u 3. broju, ujedno i prvom u kojem je objavljen, dan je osvrt na mogućnosti istraživanja povijesti tadašnje biskupije u srednjem vijeku. Pritom se autor kratko osvrnuo na oskudicu izvora te prepreke na koje se može naići pri istraživanju srednjovjekovne povijesti.¹⁵

Kao nastavak Pavićevih tekstova o srednjovjekovnim arhiđakonatima i župama, od 5. do 10. broja *Glasnika* 1903. godine izdan je rad »Redovništvo i samostani srednjega veka u području (današnje) biskupije bosansko-sriemske.«. Uz kratak uvod općenito o srednjovjekovnom redovništvu, rad započinje popisom benediktinskih samostana u srednjem vijeku na području devetnaestostoljetne biskupije. Drugi dio rada obuhvaća problematiku vezanu za cistercijske samostane, a uz to je opisano i na koji je način taj red došao na promatrano područje. Potom se u četvrtom dijelu bavi samostanima reda regularnih kanonika, zatim ivanovcima i njihovim posjedima, dvama samostanima reda sv. Augustina Pustinjaka u Iloku i Borovu te dominikancima. Peti, šesti i sedmi dio rada usredotočeni su u potpunosti na franjevački red, a posebice na iločki samostan i okolnosti u vremenu djelovanja sv. Ivana Kapistrana. Slično kao i u svom radu o župama, Pavić je za svaki samostan opisao detalje koji su mu bili dostupni, poput smještaja samostana, godine osnutka i slično.¹⁶

U 18. broju *Glasnika* 1921. godine objavljen je tekst Matije Pavića »Red treći sv. Franje«, usredotočen na povijest franjevaca, a napose u srednjem vijeku na području tadašnje biskupije. Na samom početku autor spominje kako je Toma Arhiđakon vidio sv. Franju u Bologni nedugo prije nego što franjevački red dolazi na područje hrvatskih zemalja. Potom se osvrće na uspostavljanje vikarije na području Bosne te osnutak doma u Đakovu sredinom 14. stoljeća. Opis djelovanja franjevačkoga reda na područjima biskupije Pavić završava ističući ulogu franjevaca tijekom osmanskih osvajanja, primjerice u Bitci kod Beograda 1456. godine. Tekst se nastavlja pregledom od sredine 16. stoljeća do Pavićeva vremena.¹⁷

U osam brojeva *Glasnika* tijekom 1923. godine izlazio je članak Emerika Gašića pod naslovom »Povijest župe i mjesta Petrijevci.«. Samo se u prvom dijelu autor vrlo šturo osvrće na srednjovjekovno razdoblje petrijevačkoga područja, dok su preostali brojevi usredotočeni na ranonovovjekovnu povijest, 19. stoljeće te razdoblje do autorova pisanja.¹⁸

¹⁴ S. DUNGJEROVIĆ, Crtica o župi njemačkoj, u: *Glasnik* 28(1900.)1, 3–5.

¹⁵ M. PAVIĆ, Ljetopisi župa, u: *Glasnik* 30(1902.)3, 17–19.

¹⁶ M. PAVIĆ, Redovništvo i samostani srednjega veka u području (današnje) biskupije bosansko-sriemske, u: *Glasnik* 31(1903.)5, 34–37.; *Glasnik* 31(1903.)6, 41–43.; *Glasnik* 31(1903.)7, 49–52.; *Glasnik* 31(1903.)8, 57–60.; *Glasnik* 31(1903.)9, 65–67.; *Glasnik* 31(1903.)10, 73–75.

¹⁷ M. PAVIĆ, Red treći sv. Franje, u: *Glasnik* 49(1921.)18, 141–143.

¹⁸ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Petrijevci, u: *Glasnik* 60(1932.)2, 13–14.; *Glasnik* 60(1932.)3, 22–23.; *Glasnik* 60(1932.)4, 29–31.; *Glasnik* 60(1932.)5, 39–40.; *Glasnik* 60(1932.)6, 44–46.; *Glasnik* 60(1932.)7,

Većini crkvenih ustanova poznatih iz srednjovjekovnoga razdoblja koje su se nalazile na prostoru nekadašnje Pečuške biskupije, a čija područja u 30-im godinama 20. stoljeća pripadaju Đakovačkoj biskupiji, prvi spomen datira u vrijeme popisa izvanredne papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća. Dakle većina župa koje su postojale u srednjem vijeku prvi put spominje se 1332., odnosno 1333. godine kada je započelo prikupljanje. Zbog toga 60. godišnje *Glasnika* obiluje članicima usredotočenima na proslavu 600-godišnjica župa. Prije svega, Zvonimir Marković u 4. broju donosi kratak osvrt pod naslovom »Naše najstarije župe«, u kojem nabraja župe koje su tada prvi put spomenute.¹⁹ Nadalje, Adam (Aca) Žabarović objavio je članak »Nekoliko riječi iz prošlosti župe gorjanske.« u kojem se ponajprije usredotočio na srednjovjekovne podatke o župi te Gorjanskima te na razdoblje od 18. stoljeća do njegova vremena.²⁰ U dvama dijelovima izišao je članak D. Rončevića pod naslovom »Osvrt na prošlost Nuštra povodom 600 godišnjice osnutka njegove župe.«. U prvom dijelu autor se usredotočio na srednjovjekovno razdoblje, a u drugom na povijest od dolaska Osmanlija.²¹ Tomislav Pracny objavio je članak »U spomen župi Otok povodom proslave 600 godišnjice njezinog opstanka (1332.-1932.)« u 6. broju *Glasnika* 1333. godine. Članak se, prije svega, zanima za srednjovjekovno razdoblje Otoka i plemićku obitelj Talovac.²²

U osam nastavaka tijekom 1934. godine objavljen je članak Emerika Gašića »Povijest župe i mjesta Komletinci.«. U prvim dvama dijelovima naglasak je na povijesti mjesta i naselja na posjedu u srednjovjekovnom razdoblju, dok se ostali dijelovi bave poviješću od odlaska Osmanlija do autorova vremena.²³ Iste godine objavljen je i članak Đure Szábe »Morović u Srijemu« u dvama nastavcima, u kojima autor donosi kratak pregled povijesti naselja usredotočujući se na srednjovjekovno razdoblje. Prije teksta članka navedena je literatura korištena za pripremu istoga.²⁴ U nizu srednjovjekovnih članaka 30-ih godina 20. stoljeća objavljen je i kratak pregled povijesti okolice Valpova autora Antuna Milfajta pod naslovom »Iz stare Valpovštine.«. U njemu autor upućuje na nekoliko srednjovjekovnih dokumenata koji govore u prilog povijest Valpovštine u tom razdoblju.²⁵ O povijesti Čepina objavljen je kratki članak

53–55.; *Glasnik* 60(1932.)8, 59–60.; *Glasnik* 60(1932.)9, 68–69.

¹⁹ Z. MARKOVIĆ, Naše najstarije župe, u: *Glasnik* 60(1932.)4, 31.

²⁰ A. ŽABAROVIĆ, Nekoliko riječi iz prošlosti župe gorjanske., u: *Glasnik* 60(1932.)10, 75–77.

²¹ D. RONČEVIĆ, Osvrt na povijest Nuštra povodom 600 godišnjice osnutka njegove župe., u: *Glasnik* 60(1932.)21, 167–169.; *Glasnik* 60(1932.)22, 172–175.

²² T. PRACNY, U spomen župi Otok povodom proslave 600 godišnjice njezinog opstanka (1332.-1932.), u: *Glasnik* 61(1933.)6, 44–47.

Problematika slavljenja 600-godišnjice otočke župe proizlazi iz činjenice da Otok jednostavno nije naveden u popisima izvanredne papinske desetine, a Pracny je taj navod preuzeo iz Pavićeva članka objavljenoga u *Glasniku* 1898. godine. On je tamo identificirao Otok pod imenima »Och« te »Ocak.« Iza prvoga se krije naselje Antin, a iza drugoga Csák. P. ENGEL, *Valko vármegye*, rukopis.

²³ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Komletinci, u: *Glasnik* 62(1934.)1, 3–5.; *Glasnik* 62(1934.)3, 20–23.; *Glasnik* 62(1934.)5, 36–38.; *Glasnik* 62(1934.)6, 44–46.; *Glasnik* 62(1934.)7, 53–54.; *Glasnik* 62(1934.)8, 60–62.; *Glasnik* 62(1934.)13, 107–108.; *Glasnik* 62(1934.)14, 111–115.

²⁴ Đ. SZABO, Morović u Srijemu, u: *Glasnik* 62(1934.)17, 134–137.; *Glasnik* 62(1934.)18, 141–142.

²⁵ A. MILFAJT, Iz stare Valpovštine, u: *Glasnik* 63(1935.)8, 64–66.

Antuna Milfajta u 13. broju 1935. godine, koji se uglavnom bavi srednjovjekovljem i spominjanjima naselja i čepinske župe u tom razdoblju.²⁶

Članak Emerika Gašića »Povijest župe i mjesta Morović.«, koji je objavljen u 29 nastavaka do 1938. godine, počeo je izlaziti 1936. godine. U *Predgovoru* je objasnio kojom se literaturom koristio, od koje se može istaknuti ona koja mu je zasigurno služila pri objašnjavanju srednjovjekovnoga razdoblja, poput izdanja izvora Fejera i Theniera. U *Uvodu* je najavio da će članak biti podijeljen na opisivanje povijesti triju moravičkih župa, koje su postojale u autorovu vremenu. Prema tomu prvo je opisao župu Malu Vašicu, zatim Raču i, konačno, Morović.²⁷ Župa Mala Vašica po nastanku je ranonovovjekovna, stoga autor o srednjovjekovlju piše samo u kontekstu Marinaca i pripadajuće župe, mjestu čiji se srednjovjekovni lokalitet nalazi u blizini Male Vašice.²⁸ U 16. broju 1936. godine započinje dio »Povijest župe račanske« u kojem autor prije svega objašnjava prvo spominjanje, srednjovjekovnu povijest mjesta i župe te naselja koja su joj pripadala u srednjem vijeku. Od 19. broja bavi se isključivo razdobljem nakon odlaska Osmanlija.²⁹ U 7. broju 1937. godine završava povijest župe u Rači, a ujedno i započinje pregled povijesti župe u Moroviću. Autor prvo objašnjava srednjovjekovni arhiđakoniat sa sjedištem u Moroviću, a zatim i sve župe koje su bile dijelom navedenoga arhiđakonata u vremenu prikupljanja izvanredne papinske desetine u prvoj polovici 14. stoljeća. U sljedećim dijelovima raspravlja o moravičkoj prepozituri u 15. stoljeću. Nakon toga, do kraja članka usredotočuje se na župnike u razdoblju poslije osmanske vlasti, a od 16. broja 1937. godine ponovno se vratio na srednjovjekovno razdoblje i plemićku obitelj *de Maroth*. Opis srednjovjekovnoga Morovića završava 25. brojem.³⁰ U brojevima objavljenima 1938. godine Gašić opisuje naselje i župu Morović od 18. stoljeća do njegova vremena.³¹

U dvama dijelovima 1939. godine objavljen je članak Stjepana Bäuerleina pod naslovom »Đakovo : 1239.«. Autor se u članku osvrnuo, prije svega, na darovnicu prema kojoj su bosanski biskupi dobili posjede Đakovo i Bleznu, razloge te darovnice, naselja koja su pripadala posjedima te je predložio rješenja njihove ubicacije.³²

²⁶ A. MILFAJT, Čepin, u: *Glasnik* 63(1935.)13, 104–105.

²⁷ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Morović., u: *Glasnik* 64(1936.)7, 59.

²⁸ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Morović., u: *Glasnik* 64(1936.)8, 64–66.; *Glasnik* 64(1936.)12, 97–99.; *Glasnik* 64(1936.)13, 104–108.; *Glasnik* 64(1936.)14, 113–116.; *Glasnik* 64(1936.)15, 119–123.

²⁹ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Morović, u: *Glasnik* 64(1936.)16, 130–131.; *Glasnik* 64(1936.)17, 137–139.; *Glasnik* 64(1936.)19, 151–155.; *Glasnik* 65(1937.)4, 28–30.; *Glasnik* 65(1937.)6, 43–46.; *Glasnik* 65(1937.)7, 54–56.

³⁰ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Morović., u: *Glasnik* 65(1937.)7, 57.; *Glasnik* 65(1937.)8, 60–64.; *Glasnik* 65(1937.)11, 84–86.; *Glasnik* 65(1937.)13, 107–108.; *Glasnik* 65(1937.)15, 120–123.; *Glasnik* 65(1937.)16, 128–131.; *Glasnik* 65(1937.)17, 136–138.; *Glasnik* 65(1937.)20, 160–163.; *Glasnik* 65(1937.)25, 198–200.

³¹ E. GAŠIĆ, Povijest župe i mjesta Morović., u: *Glasnik* 66(1938.)1, 5–6.; *Glasnik* 66(1938.)3–4, 28–29.; *Glasnik* 66(1938.)6, 46–47.; *Glasnik* 66(1938.)7, 55–56.; *Glasnik* 66(1938.)8, 62–63.; *Glasnik* 66(1938.)13, 102–103.; *Glasnik* 66(1938.)14, 111–112.; *Glasnik* 66(1938.)15, 118–119.; *Glasnik* 66(1938.)16, 133–135.

³² S. BAEUERLEIN, Đakovo: 1239., u: *Glasnik* 67(1939.)20, 157–160.; *Glasnik* 67(1939.)21, 166–167.

Godine 1940. izašao je članak Franje Martinčevića »Slavonija i Srijem prije Turaka«, u kojem autor donosi prve spomene naselja na promatranim područjima, zatim crkvene ustanove, najviše opisuje ilocke, te konačno donosi popis samostana i župa u srednjem vijeku na prostoru Slavonije i Srijema.³³

Članak Dragutina Truxa »Razgraničenje Đakovačke i Pečuvške Biskupije 1780. godine« objavljen je u jedanaest dijelova te je autor odlučio, iako se striktno ne bavi srednjovjekovljem, u prvom dijelu donijeti kratki pregled povijesti područja nekadašnje Pečuške biskupije, među ostalim, i u srednjem vijeku. Pritom je opisao na koji su način osnovane Pečuška i Srijemska biskupija te kada je bosanski biskup preselio rezidenciju u Đakovo.³⁴

2.1.2. O Iloku i svetom Ivanu Kapistranu

Prva tema povezana sa srednjovjekovnim razdobljem javlja se u *Glasnikovom* 4. broju druge godine izlaženja. Anonimni autor napisao je tekst objavljen u rubrici »POUČNI DIO« pod naslovom »SVETI IVAN KAPISTRAN«, ponukan činjenicom da su tada pronađena tjelesa svetoga Ambrozija te svetaca mučenika Gervazija i Protazija, a ne zna se gdje se nalazi Kapistranovo tijelo. Nakon uvodnoga dijela koji sadrži opravdanje pisanja teksta, autor donosi kraći prikaz života i djelovanja sv. Ivana Kapistrana, usredotočujući se na njegovo javno djelovanje, napose u Beogradskoj bitci 1456. godine. Potom objašnjava djela *Martyrologium Franjociscanorum*, *Bavaria sancta svezak I.* te *Synopsis collectanea vitae, mortis et operum divi Ioannis a Capistrano*, vezana za sv. Ivana Kapistrana i njegova čudesa. Središnji dio rada čini autorova analiza o tome na koji je način nestalo tijelo toga svetca, koja su mišljenja o tome prisutna te koji su pothvati učinjeni do izrade članka da bi se tijelo zaista i pronašlo. Pritom su izdvojena tri mišljenja. Prvo se odnosi na to da su Osmanlije odnijeli tijelo u Carigrad, a autor donosi izvore koji upućuju na to. Drugo mišljenje vezano je za to da su fratri po dolasku Osmanlija bacili svetčevo tijelo u zdenac, koje su ovi izvadili te ga prodali pravoslavnim vjernicima. Autor u potpunosti odbacuje to mišljenje te kaže da je riječ o narodnoj predaji, bez povijesnih dokaza. Za treće mišljenje autor tvrdi da je najvjerojatnije, a riječ je o tome da je moguće da su fratri, bježeći pred Osmanlijama, tijelo ponijeli u samostan Nagy Szöllös, a da ga je plemić Franjojo Perenji »od ljubomore« bacio u zdenac. Pri objašnjavanju takve situacije

³³ F. MARTINČEVIĆ, Slavonija i Srijem prije Turaka, u: *Glasnik* 68(1940.)14, 112–115.; *Glasnik* 68(1940.)15, 117–118.

Taj članak ima i tri nastavka pod različitim imenima: F. MARTINČEVIĆ, Tursko doba 1526–1699 (1728), u: *Glasnik* 68(1940.)15, 119–123.; *Glasnik* 68(1940.)16, 126–129. i F. MARTINČEVIĆ, Oslobođenje, u: *Glasnik* 68(1940.)16, 129–131.; F. MARTINČEVIĆ, Stare i nove župe, u: *Glasnik* 68(1940.)18, 149–150.

³⁴ D. TRUX, Razgraničenje Đakovačke i Pečuvške Biskupije 1780. godine, u: *Glasnik* 71(1943.)4, 28–31. Drugi dijelovi članka koji se ne bave srednjovjekovljem: D. TRUX, Razgraničenje Đakovačke i Pečuvške Biskupije 1780. godine, u: *Glasnik* 71(1943.)5, 36–40.; *Glasnik* 71(1943.)6, 42–45.; *Glasnik* 71(1943.)7, 51–52.; *Glasnik* 71(1943.)8, 62–63.; *Glasnik* 71(1943.)9, 68–69.; *Glasnik* 71(1943.)10, 78–79.; *Glasnik* 71(1943.)11, 86–88.; *Glasnik* 71(1943.)12, 92–96.; *Glasnik* 71(1943.)13, 101–104.; *Glasnik* 71(1943.)14, 105–109.

autor podupire mišljenje s više povijesnih izvora te naglašava kako se i tijekom 17. stoljeća zbog toga mišljenja nastojalo vidjeti je li svetčevo tijelo u zdencu, što u konačnici nije utvrđeno. Na kraju iznošenja mišljenja autor se ograđuje od svakoga te kritički procjenjuje kako je moguće da je ono bilo zakopano i u zidinama samostana te da će se vjerojatno teško pronaći. Nakon toga autor upućuje na ruševno stanje srednjovjekovne gotičke crkve u Iloku te izražava želju za njezinom obnovom u budućnosti. Zaključno, napravljen je osvrt na povijest Iloka te autorovo žaljenje za izgubljenim povijesnim izvorima.³⁵

U pet *Glasnik*ovih brojeva 1875. godine objavljen je tekst Euzebija Fermendžina »GDJE JE TIELO SV. KAPISTRANA«. U prvom broju tekst započinje poviješću srednjovjekovnoga Iloka polovicom 14. stoljeća, s Ugrinom (Iločkim), koji je dao izgraditi franjevački samostan. Autor dalje upućuje kako se u Iloku krajem 15. stoljeća nalazilo pet crkvi te dva samostana. Potom se tekst usredotočuje na Nikolu Iločkoga, Bitku kod Beograda te djelovanje sv. Ivana Kapistrana i okolnosti njegove smrti, pri čemu se iznosi da su zapisana i čudesa te da se zapis nalazi i u Đakovu. Tekst se nastavlja u drugom broju, kada su ukratko opisana osmanska osvajanja na području donjega međurječja Drave, Save i Dunava te je iznesena narodna predaja o tome da su Osmanlije odnijeli tijelo u Vlašku, gdje su ga prodali. Treći broj iste godine donosi treći nastavak teksta, gdje autor nastoji pomoću pet teza opovrgnuti da su redovnici odnijeli tijelo sv. Ivana Kapistrana u samostan u Nagy Szöllös. Također autor nastavlja tekst tumačenjem da se tijelo nalazi u jednom samostanu u Rumunjskoj. U četvrtom broju autor je prepisao i objavio latinski tekst koji ide u prilog njegovoj tezi da je tijelo u samostanu na području Rumunjske. Peti broj donosi kraj članka te autorov zaključak kako da je tijelo sv. Ivana Kapistrana doista dospjelo u ruke Osmanlija te da se i dalje nalazi u samostanu u Rumunjskoj. Tekst je datiran na 7. kolovoza 1864. godine, no možda je riječ o tiskarskoj pogrešci te treba stajati 1874. godina. Ako je tako, onda se može reći da je tekst napisan kao reakcija i odgovor na tekst objavljen u 4. broju 1874. godine jer se mišljenja o sudbini tijela sv. Ivana Kapistrana značajno razlikuju.³⁶

U 19. broju *Glasnika* 1875. godine nalazi se i tekst »DE MIRACULIS FRATRIS JOHANNIS DE CAPISTRANO«. U njemu se iznosi kako je iznimno dobro što su nakon svetčeve smrti popisana njegova čudesa, koja osim o svetčevu čudesnom djelovanju, svjedoče i o povijesnim okolnostima koje su zahvatile Ilok i okolicu u 15. stoljeću. Rad potom donosi tekstove dijela čudesa. U 20. i 23. broju nastavlja se tekst čudesa i njihova svojevrsna kategorizacija. Na kraju teksta u 23. broju stoji »(Nastavak slijedi.)«, no u kasnijim brojevima *Glasnika* nije pronađen nastavak toga teksta. Također, u kazalu toga godišta stoji kako je u 23. broju »Konac«, stoga vjerojatno nije bilo nastavka.³⁷

³⁵ N. N., Sveti Ivan Kapistran, u: *Glasnik* 2(1874.)4, 25–30.

³⁶ E. FERMENDŽIN, Gdje je tielo sv. Kapistrana, u: *Glasnik* 3(1875.)1, 7–8.; *Glasnik* 3(1875.)2, 15–16.; *Glasnik* 3(1875.)3, 30–32.; *Glasnik* 3(1875.)4, 39–40.; *Glasnik* 3(1875.)5, 53–54.

³⁷ N. N., De miraculis fratris Johannis de Capistrano, u: *Glasnik* 3(1875.)19, 169–172.; *Glasnik* 3(1875.)20, 181–184.; *Glasnik* 3(1875.)23, 207–208.

U 13. broju *Glasnika* 1876. godine uredništvo donosi tekst naslovljen »Opet nješta o sv. Ivanu Kapistranu.«. Određeni autor Martin kaže kako je napisao tekst potaknut inicijativom biskupa Strossmayera (op. a.) te da se u većoj mjeri slaže s tekstom Euzebija Fermendžina, no smatra kako se tijelo treba nalaziti negdje na području Iloka, nakon čega donosi tekstove izvora na latinskom koji idu u prilog njegovim zaključcima.³⁸

Četrnaesti broj *Glasnika* 1876. godine donosi tekst Euzebija Fermendžina »Nješta o Iloku, samostanu Iločkom i crkvi samostanskoj.«. Autor ga je podijelio u pet dijelova »I. Ilok«, »II. Samostan o. o. franjevacu u Iloku«, »III. Samostanska crkva u Iloku«, »IV. Čelija sv. Kapistrana« i »V. Kapistranov dvorac i cisterna«. Prvi dio odnosi se na srednjovjekovnu povijest Iloka, gdje se autor usredotočuje na izgled grada i tvrđave te spominje kako su u gradu tada bile dvije bolnice. Drugi dio teksta bavi se dolaskom franjevacu u Ilok, gdje se samo ukratko spominje kada su došli te što se događalo sa samostanom za vrijeme i nakon osmanske uprave. Treći dio rada usredotočen je na gradnju gotičke crkve, a u njemu se opisuje grob sv. Ivana Kapistrana te druge grobnice. Četvrti dio kratko se bavi Kapistranovom čelijom i njezinom pretvorbom u kapelicu početkom 18. stoljeća. Kraj rada obuhvaća osvrt na dvorac i cisternu. Tekst je popraćen bilješkama (fusnotama) s izvorima i literaturom.³⁹

U članku »Povijest gradnje i restauracije iločke crkve« autor Josip Vražić kratko spominje da je crkva izgrađena u 14. stoljeću te da je u njoj boravio i sv. Ivan Kapistran, dok se veći dio članka odnosi na restauraciju koja je bila početkom 20. stoljeća.⁴⁰

2.2. Povijest Crkve u Hrvata

Tema koja obuhvaća razdoblje prelaska iz srednjega u rani novi vijek objavljena je u 7. broju *Glasnika* 1878. godine pod naslovom »Nješta o protestantizmu u Slavoniji.«. Autor je teksta Euzebije Fermendžin. Kratko su opisane okolnosti sukoba hrvatskoga i slavonskoga plemstva oko podržavanja Zapolje te dolazak Osmanlija, nakon čega autor izdvaja koja je naselja »zahvatio« protestantizam. Pritom se usredotočio na djelovanje Mihajla Starina, a članak završava time kako je protestantizam iz Slavonije nestao, odnosno smanjen (op. a.), otprilike s odlaskom Osmanlija s ovih prostora.⁴¹

Broj 21. iz 1880. godine sadrži tekst Martina Nedića pod naslovom »Stanje 'redovničke države bosanske' poslje pada kraljevstva bosanskog u četiri vieka.«. Autor je taj dio teksta naslovio »Prvi vjek (1463-1566)« te ga započinje opisom osmanskoga osvajanja Bosne 1463. godine. Zanimljivo je kako objašnjava da je pri

³⁸ MARTIN, Opet nješta o sv. Ivanu Kapistranu, u: *Glasnik* 4(1876.)13, 102–104. Vjerojatno je riječ o tome da je jedan autora teksta franjevac Martin Nedić ili dr. Martin Štiglić, jer je u *Glasniku* kao autor potpisan određen Martin. Naime u tom su razdoblju samo dva navedena suradnika *Glasnika* nosila ime Martin. M. SRAKIĆ, Urednici i suradnici Glasnika i Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine, 33. Pretpostavlja se da je riječ o Martinu Nediću, koji i u kasnijim brojevima časopisa objavljuje teme iz srednjovjekovne povijesti hrvatskih zemalja.

³⁹ E. FERMENDŽIN, Nješta o Iloku, samostanu Iločkom i crkvi samostanskoj, u: *Glasnik* 4(1876.)14, 109–112.

⁴⁰ J. VRAŽIĆ, Povijest gradnje i restauracije iločke crkve, u: *Glasnik* 66(1938.)18, 156–158.

⁴¹ E. FERMENDŽIN, Nješta o protestantizmu u Slavoniji, u: *Glasnik* 6(1878.)7, 67–69.

osvajanju Bosne došlo, među ostalim, i do pogibije dosta svećenstva i laika, no da ne može takvo što u potpunosti potvrditi zbog nedostatka pisanih izvora. Nakon toga objašnjava opsadu Jajca te odnose franjevacu sa sultanom, kojeg u tekstu naziva carem. Nakon kratkoga opisa smjene vladara u Osmanskom Carstvu od smrti Mehmeda I., preko Bajazida II. i Selima I., do Sulejmana Veličanstvenoga, autor se usredotočuje na osmansku vlast u vremenu Sulejmana i upozorava na prelasku s kršćanstva na islam, aludirajući na kasnije visoke osmanske dužnosnike, poput Hasan-paše Predojevića i drugih. Zatim se bavi Mohačkom bitkom, pogibijom đakovačkoga biskupa te padom Đakova pod osmansku vlast. Nakon toga objašnjava ustroj vlasti u Slavoniji te taj dio teksta završava nabranjem pojedinih predstavnika osmanske vlasti na ovom području do 1687. godine. Tekst je djelomično popraćen izvorima i literaturom. Nastavak toga teksta objavljen je u 10. broju 1881. godine, no nije usredotočen na srednjovjekovno razdoblje.⁴²

U trima brojevima *Glasnika* 1914. godine objavljen je svojevrsan, izrazito opsežan, nekrolog nakon smrti Tadije Smičiklasa, u kojem je dan osvrt na Smičiklasov povjesničarski rad, koji uključuje i njegovo bavljenje srednjovjekovnom poviješću.⁴³

U dvama dijelovima objavljen je tekst »Hrvatski biskupi svom Hrvatskom narodu povodom 1300 godišnjice njegovih prvih veza sa Sv. Stolicom.«. U njemu je riječ ponajprije o papi Ivanu IV. Dalmatincu, opatu Martinu, razdoblju pape Ivana VII. i njegovu odnosu s knezom Branimirom te drugim papama koji su na određeni način utjecali na hrvatsku povijest, poput pape Leona X. Također su biskupi istaknuli važnost obilježavanja te obljetnice.⁴⁴

Pri obilježavanju 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata u *Glasniku* je izdano nekoliko članaka s tom temom. Prvi je članak autora Franje Martinčevića pod naslovom »1300-godišnje veze Hrvatskog naroda sa Sv. Stolicom.«. Autor se u članku osvrnuo na prisutnost kršćanstva na hrvatskim područjima od kasne antike, uključujući srijemske mučenike te ćirilometodsku baštinu.⁴⁵ Sljedeći je opsežan članak Rudolfa Šverera »Dolazak i pokrštenje Hrvata«, u kojem se autor usredotočuje na teorije o podrijetlu Hrvata te prvim vezama s kršćanstvom, kao i o pokršćavanju.⁴⁶ Slijedi rad »Hrvati i pape za narodnih vladara« neimenovanoga autora, a u članku je riječ, prije svega, o papi Ivanu VIII. i knezu Branimiru, kao i papi Grguru X. te kralju Zvonimiru.⁴⁷ U nizu članaka o vezama papa s Hrvatima objavljeno je predavanje Ivana Rogića »Trinaest vjekova uz papinstvo.«. Autor u njemu govori o povijesnim vezama Hrvata s papama,

⁴² M. NEDIĆ, Stanje 'redovničke države bosanske' poslije pada kraljevstva bosanskog u četiri vieka, u: *Glasnik* 8(1880.)21, 175–178.; *Glasnik* 9(1881.)10, 121–122.

⁴³ M. C., TADIJA SMIČIKLAS, u: *Glasnik* 42(1914.)13, 110–111.; *Glasnik* 42(1914.)14, 121–122.; *Glasnik* 42(1914.)15, 127–128. Pretpostavlja se da je autor toga teksta Milko Cipelić, svećenik i povjesničar te dugogodišnji suradnik *Glasnika*. M. SRAKIĆ, Urednici i suradnici *Glasnika* i *Vjesnika* Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine, 34.

⁴⁴ N. N., Hrvatski biskupi svom Hrvatskom narodu prigodom 1300-godišnjice njegovih prvih veza sa Sv. Stolicom, u: *Glasnik* 67(1939.)6, 44–47.; *Glasnik* 67(1939.)7, 51–55.

⁴⁵ F. MARTINČEVIĆ, 1300-godišnje veze Hrvatskog naroda sa Sv. Stolicom, u: *Glasnik* 68(1940.)10, 76–79.

⁴⁶ R. ŠVERER, Dolazak i pokrštenje Hrvata, u: *Glasnik* 68(1940.)12, 90–96.

⁴⁷ N. N., Hrvati i pape za narodnih vladara, u: *Glasnik* 68(1940.)13, 101–105.

počevši s kratkim osvrtom na odnose kneza Branimira i pape Ivana VIII. te kralja Zvonimira i pape Grgura XII. Veći dio članka usredotočen je na kasnija razdoblja, posebice od 19. stoljeća do autorova vremena.⁴⁸

U pet dijelova objavljen je članak Franje Martinčevića »Portreti iz XV. i XVI. stoljeća«. Prvi dio obuhvaća autorovu motivaciju za pisanje rada. U tom dijelu donesen je i popis sačuvanih portreta bosanskih biskupa, srijemskih biskupa te nekoliko župnika. Drugi dio članka naslovljen je »Poznatije osobe« te započinje s Ivanom Vitezom od Sredne, što se nastavlja u trećem dijelu članka koji je također naslovljen »Portreti iz XV. i XVI. stoljeća.«. U četvrtom dijelu autor opisuje obitelj Ivana Viteza od Sredne, primarno se usredotočujući na Janusa Panoniusa. Peti dio članka obuhvaća djelomičan životopis Stjepana Brodarića, usmjerujući se primarno na Mohačku bitku, a sam kraj članka kratko se osvrće na Ivana Zapolju.⁴⁹

Članak »Crkveni muzej« autora Franje Martinčevića, objavljen u dvama dijelovima 1942. godine, više je poticaj na osnivanje crkvenih muzeja nego tumačenje srednjovjekovne problematike. Međutim autor se u njemu osvrnuo na to kako su još uvijek donekle očuvane srednjovjekovne crkve u Moroviću, Bapskoj, Dragotinu i drugim mjestima te da bi tu sačuvanu materijalnu baštinu na određeni način trebalo pohraniti u pretpostavljenim crkvenim muzejima.⁵⁰

2.3. Svjetska srednjovjekovna povijest

2.3.1. Sv. Ćiril i Metod

U 10. i 13. broju *Glasnika* 1909. godine objavljen je tekst autora Svetozara Rittiga pod naslovom »O grobu i moćima sv. Ćirila«, u kojem se autor bavi poteškoćama u identifikaciji groba sv. Ćirila. Kao primarni izvor u radu je korišteno *Žitije Konstantinovo*, a Rittig upućuje na rezultate arheoloških iskopavanja groba koja su pokrenuta sredinom 19. stoljeća, koja su polučila uvjerenje kako su posmrtni ostatci zasigurno preneseni nakon požara u prvotnoj crkvi u kojoj je bio sahranjen. Zatim autor upozorava na nove spoznaje mons. Josefa Wilperta, kojima je opovrgnuo teze prethodnih istraživanja te donio nova rješenja. Rittig se pritom osvrće i na istraživanja iz 19. stoljeća i na Wilpertove teze, pristupajući im kritički te naglašavajući potrebu za novim istraživanjima. Također je na samom kraju rada iznio poznate sačuvane relikvije sv. Ćirila.⁵¹

⁴⁸ I. ROGIĆ, Trinaest vjekova uz papinstvo. Predavanje održano na papinskoj akademiji u Đakovu 16. III. 1941., u: *Glasnik* 69(1941.)5, 52–56.

⁴⁹ F. MARTINČEVIĆ, Portreti iz XV. i XVI. stoljeća, u: *Glasnik* 69(1941.)14, 125–127.; *Glasnik* 69(1941.)16, 141–142.; *Glasnik* 69(1941.)17, 149–152.; *Glasnik* 69(1941.)18, 156–159.; F. MARTINČEVIĆ, Poznatije osobe. Ivan Vitez od Sredne, u: *Glasnik* 69(1941.)15, 134–135.

⁵⁰ F. MARTINČEVIĆ, Crkveni muzej, u: *Glasnik* 70(1942.)11, 85–86.; *Glasnik* 70(1942.)12, 90–92.

⁵¹ S. RITIG, O grobu i moćima sv. Ćirila, u: *Glasnik* 37(1909.)10, 73–75.; *Glasnik* 37(1909.)13, 97–101. U *Glasniku* je autorovo prezime napisano kao »Ritig«, no u ponekim drugim publikacijama navedeno je kao »Rittig« te se oboje može smatrati točnim. Svetozar Rittig, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53003> (19. 8. 2023.).

Biskupska okružnica od 31. listopada 1935. godine usredotočena je na obilježavanje 1050. godina od rođenja sv. Metoda. Naglasak je, izuzev na sv. Metodu kao primjeru svećenstva, stavljen na život i djelovanje sv. braće Ćirila i Metoda. Objašnjeno je u kojim su okolnostima odrasli, na koji su način došli u Moravsku te posljednje godine njihovih života.⁵²

2.3.2. Sakramenti

Godine 1914. počelo je objavljivanje teksta Antuna Akšamovića »Povjest česte sv. pričesti.«, čija su prva dva dijela, prije svega, usredotočena na početke kršćanstva. Tekst se nastavlja u 8. i 9. broju 1915. godine te je u potpunosti usmjeren na okolnosti pričešćivanja u srednjem vijeku. Pritom autor ističe odredbe pojedinih crkvenih sinoda vezane za svetu pričest, primjerice kaže kako je na sinodi u Toursu 813. godine određeno da se sveta pričest treba dijeliti svima, bez obzira na dob. Uz pričešćivanje, Akšamović se kratko osvrće i na potrebu ispovijedi kao uvjet za primanje svete pričesti. Nadalje ističe Četvrti lateranski koncil na kojem su donesene uredbe da se svaki kršćanin mora barem jednom godišnje dostojno pričestiti, uz preporuku da to treba biti o Uskrsu. Na kraju toga dijela autor zaključuje da je srednji vijek bio raznolik u teoriji i praksi o pričešćivanju te ističe kako su najčešće svetu pričest primali redovnici, a puk eventualno jednom ili dva puta godišnje. U daljnjim brojevima objavljen je tekst u cijelosti, no ne bavi se srednjovjekovnim razdobljem.⁵³

U članku »Obred sv. Krizme i njegovo značenje« autor Zvonimir Marković jedno je poglavlje naslovio »I. Historijski razvitak obreda sv. Krizme« te u njemu kratko objašnjava koji su dijelovi obreda dijeljenja toga sakramenta uvedeni u srednjem vijeku.⁵⁴

2.3.3. Ostale teme

U 18. broju 1879. godine objavljen je tekst o pučkim misijama, odnosno njegov treći nastavak. Tekst nije u potpunosti vezan za srednjovjekovno razdoblje, no autor se u njegovu trećem nastavku osvrće na pojedine srednjovjekovne svetce koji su sudjelovali u pučkim misijama. Pritom svakako spominje svetoga Ivana Kapistrana te svetoga Antuna. U 20. broju iste godine objavljen je četvrti nastavak teksta »Pučke misije«, u kojem se autor snažnije nadovezuje na pučko djelovanje srednjovjekovnih svetaca te izdvaja sv. Benedikta Anijanskoga, sv. Bernarda, sv. Dominika, sv. Franju Asiškoga, sv. Antuna Padovanskoga, sv. Bertolda Regensburškoga, sv. Vinka Fererskoga, sv. Bernardina Sijenskoga te sv. Ivana Kapistrana. Nakon toga navodi djelovanje svetaca vezanih uz ranonovovjekovno razdoblje, a u 23. i 24. broju 1879. godine objavljena su još dva nastavka toga teksta vezana za kasnija povijesna razdoblja.⁵⁵

⁵² *Glasnik* 63(1935.)20, 157–161.

⁵³ A. AKŠAMOVIĆ, Povjest česte sv. pričesti, u: *Glasnik* 42(1914.)20/21, 173–174.; *Glasnik* 42(1914.)24, 205–206.; *Glasnik* 43(1915.)8, 65–66.; *Glasnik* 43(1915.)9, 75–76.

⁵⁴ Z. MARKOVIĆ, Obred sv. Krizme i njegovo značenje, u: *Glasnik* 67(1939.)13, 99–104.

⁵⁵ C. GRUBER, Pučke misije, u: *Glasnik* 6(1879.)18, 159–160.; *Glasnik* 6(1879.)20, 172–176.

Kronološki granično srednjovjekovni prijevod članka »Kristofor Kolumbo i Dominikanci« autora o. Pavlina Alvareza objavio je Antun Barač u 19. broju *Glasnika* 1892. godine. Može se pretpostaviti da je taj članak preveden za *Glasnik* zbog toga što se te godine obilježavalo 500 godina od Kolumbova otkrića Amerike. Tekst nije popraćen bilješkama (fusnotama) iako se u radu autor poziva na pojedine historiografe i djela, prije svega španjolske provenijencije. Također na svojevrsan način autor u članku upućuje na pojedine nesuglasice i nepreciznosti u pojedinim tumačenjima Kolumbova života.⁵⁶

U 6. broju 1894. godine objavljen je tekst o slobodnim zidarima, u kojem autor ponajprije opisuje motive za pisanje toga članka te upućuje kako je izdano mnoštvo literature o temi, doduše, na francuskom jeziku. Nadalje donosi kratak pregled njihova razvoja u srednjem vijeku, pritom se usredotočujući na eventualno mjesto nastanka, etimologiju imena te teorije o postanku. U 7. i 8. broju izdani su nastavci teksta, no opisuju razvoj slobodnih zidara od 18. stoljeća do pred autorovo vrijeme.⁵⁷

U 11. broju 1896. godine izdan je rad pod naslovom »Osamstogodišnjica prve križarske vojne.«, u kojem je riječ o počecima križarskih ratova. Autor se usredotočio na same uzroke križarskih ratova, pri čemu je istaknuo nastojanja papa Silvestra II. i Grgura VII., koja su, prema njemu, svoje utjelovljenje pronašla u postupcima pape Urbana II. i održavanju sabora u Clermontu. Nakon toga autor se nadovezuje na odnose Grgura VII. s Hrvatima te ističe kako je i njih pozvao na vojnu. Također, tekst sadrži i pojedine, neprecizne brojke kršćanske vojske te pojedine bitke, a pisan je više književno-umjetničkim stilom.⁵⁸

Petnaesti i šesnaesti broj *Glasnika* 1912. godine donose posmrtno objavljen tekst Franje Račkoga pod naslovom »Crstice iz povjesti i liturgije crkvenoga zvona.«. Autor u njemu objašnjava motive pisanja rada, a usredotočuje se na razjašnjavanje o točnosti uvođenja crkvenoga zvona ističući da se prve zabilješke o njemu mogu naći tek u 6. stoljeću. Također uz kratko objašnjavanje prvih stoljeća crkvenoga zvona naglašava kako smatra da je ono službeno uvedeno u vrijeme svetoga pape Grgura I. Velikoga. Nadalje, Rački ističe kako je tek od 14. stoljeća bilo dopušteno svima samostalno odlučivati na koji će se način i koliko puta zvoniti. Zvonjenju crkvenih zvona u podne posvećen je značajan dio teksta, uz osvrt na Bitku kod Beograda 1456. godine. Rad završava raspravom o »krštenju zvona«. Autor se u cijelom tekstu poziva na određene povijesne izvore te ih prenosi na latinskom jeziku.⁵⁹

⁵⁶ P. ALVAREZ, pr. A. BARAČ, Kristofor Kolumbo i Dominikanci, u: *Glasnik* 20(1892.)19, 192–195.

⁵⁷ I. KRALJEVIĆ, Slobodni zidari, u: *Glasnik* 22(1894.)6, 66–67.; *Glasnik* 22(1894.)7, 76–77.; *Glasnik* 22(1894.)8, 83–85.

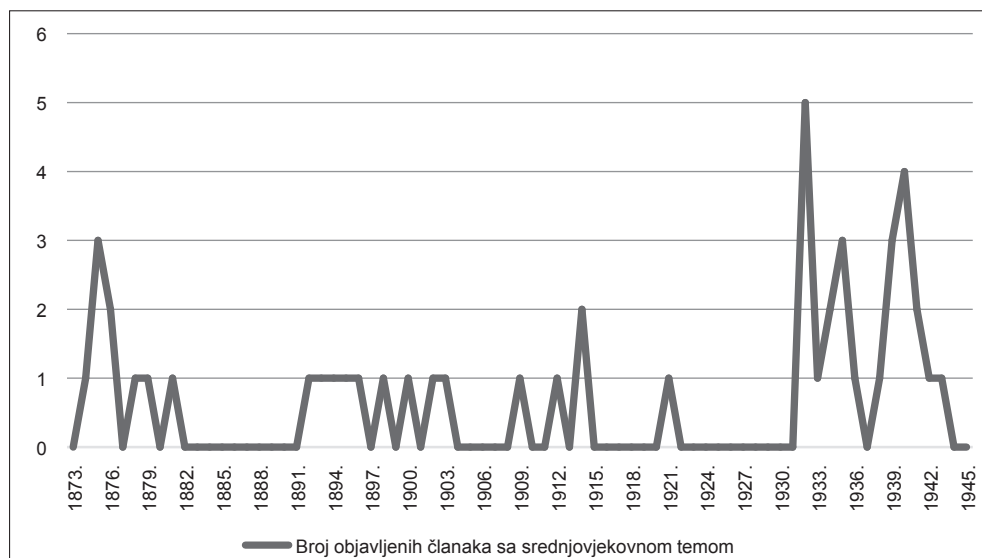
⁵⁸ I. RADIĆ, Osamstogodišnjica prve križarske vojne, u: *Glasnik* 24(1896.)11, 104–107. U »Gdje je što.«, odnosno kazalu naslov članka napisan je »Osamdeset-godišnjica prve križarske vojne«, što je očigledna pogriješka, zbog članka koji se u kazalu nalazi iznad njega, a koji je naslovljen »Osamdeset-godišnjica rođendana Josipa Jurja Štrossmayera« (pjesma), čiji je autor Ilija Okrugić.

⁵⁹ F. RAČKI, Crstice iz povjesti i liturgije crkvenoga zvona, u: *Glasnik* 40(1912.)15, 121–123.; *Glasnik* 40(1912.)16, 129–131.

U tri broja 1932. objavljen je članak Emerika Gašića »Stolne crkve u Francuskoj. Prigodom 50-godišnjice đakovačke katedrale.«. U prvom dijelu autor je iznio da su sve francuske biskupske stolice iz srednjega vijeka, no da se crkve razlikuju prema stilovima. Prvo je obradio katedrale izgrađene u romanskom stilu, dok je gotički stil podijelio u pet dijelova prema francuskim geografskim područjima, uključujući sjevernu Francusku, Normandiju i Bretanju, Burgundiju i područje Liona, zapadnu i jugozapadnu Francusku i, na kraju, istočnu Francusku.⁶⁰

3. Analiza tema i autora

Ukupno je u pregledanih 73 godišta *Glasnika* objavljeno 47 radova u potpunosti ili djelomično vezanih uz srednjovjekovno razdoblje. Od toga je 78,7 % (N = 37) članaka s temama iz crkvene povijesti hrvatskih područja, dok je ostatak (21,3 %, N = 10) vezan za svjetsku srednjovjekovnu crkvenu povijest. Gotovo polovica radova vezana je upravo za crkvene ustanove koje su se u srednjem vijeku nalazile na području koje obuhvaća biskupija u 19. i 20. stoljeću (46,81 %, N = 22). Relativno je velik broj radova koji uključuju biskupijska područja, no može ih se svrstati u posebnu kategoriju radova o svetom Ivanu Kapistranu i Iloku. Čak je šest radova objavljeno o tim temama, što čini udio od 12,77 % svih članaka sa srednjovjekovnom tematikom objavljenim u prvom razdoblju *Glasnika*.

Grafikon 1. Brojnost članaka sa srednjovjekovnim temama po godini izdavanja

⁶⁰ E. GAŠIĆ, Stolne crkve u Francuskoj. Prigodom 50-godišnjice đakovačke katedrale., u: *Glasnik* 60(1932.)16, 126–129.; *Glasnik* 60(1932.)17, 134–136.; *Glasnik* 60(1932.)18, 143–146.

Prema grafikonu 1 vidljivo je kako prvi i posljednji brojevi *Glasnika* analizirani u radu donose zamjetno veću zastupljenost članaka sa srednjovjekovnim temama. U prvom desetljeću (1873. – 1882.) izlaženja objavljeno 9, odnosno 19,15 % svih analiziranih članaka. S druge pak strane u razdoblju od 1932. do 1941. od ukupno 47 zabilježenih radova objavljeno ih je 23, to jest 48,94 %. Ako se tomu pribroje i brojevi *Glasnika* do 1945. godine, u razdoblju od 1932. do 1943. (1945.) godine objavljeno je 53,19 % (N = 25) svih članaka sa srednjovjekovnom temom. Prema tomu preostalih 27,66 % (N = 13) članaka izdano je u razdoblju od 48 godina, a od toga broja članaka čak njih 6 (46,15 %) izdao je isti autor – Matija Pavić.

Od 9 članaka objavljenih u prvom desetljeću izlaženja čak njih pet (55,56 %) za temu imaju sv. Ivana Kapistrana i Iloka. Razloge zbog kojih je pet od šest svih članaka povezanih sa sv. Ivanom Kapistranom objavljeno upravo u prvim brojevima nije jednostavno utvrditi. Možda je riječ o tome da su ih objavili autori koji su se bavili tom temom. Naime dva od tih pet članaka objavio je Euzebijje Fermendžin, franjevac i crkveni povjesničar.⁶¹ Dva su radovi anonimnoga autora, koji na neki način polemizira s Fermendžinom, a jedan je autora Martina Nedića pod naslovom »Opet nješta o sv. Ivanu Kapistranu«, pa je moguće da su članci s anonimnim autorom, zapravo, iz pera Martina Nedića. No to nije moguće sa sigurnošću utvrditi. S druge pak strane više od polovice radova objavljeno je od 1932. do 1943. (1945.) godine (N = 25). Od tih 25 radova, njih 14 (56 %) vezano je za srednjovjekovnu povijest župa koje tada obuhvaća biskupija ili uz 600-godišnjice prvoga spomena župa. Također od 25 članaka objavljenih u tom razdoblju njih 5 (20 %) povezano je s obilježavanjem 1300-godišnjice povijesnih veza Hrvata s papama.

Razloge zbog kojih postoji očigledan diskontinuitet objavljivanja članaka sa srednjovjekovnim temama nije jednostavno utvrditi. Uz činjenicu da se najvjerojatnije objavljuju teme koje su predmeti interesa autora (primjerice u slučaju Euzebija Fermendžina ili Matije Pavića), uredništvo je, prema prikazanim člancima, davalo prostora u tisku i obljetnicama, poput prvoga spomena župe ili 1300-godišnjice prvih odnosa Hrvata i papa.

4. O autorima

Pri analiziranju 47 objavljenih članaka u prvom razdoblju *Glasnika* moguće je utvrditi autore za njih 44, dok su za tri članka autori anonimni. Od ta 44 članka jedan je biskupska okružnica, a jedan je članak koji su hrvatski biskupi napisali zajedno.

⁶¹ LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, Fermendžin, Euzebijje. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/fermendzin-euzebijje> (7. 3. 2024.).

Tablica 1. Autori, razdoblja objavljivanja i brojnost članaka

Autor	Razdoblje objavljivanja	Broj članaka
Matija Pavić	1893., 1895., 1898., 1902. – 1903., 1921.	6
Emerik Gašić	1932., 1934., 1936.	4
Franjo Martinčević	1940. – 1942.	4
Euzebije Fermendžin	1875. – 1876., 1878.	3
Martin Nedić	1875., 1878.	2
Zvonimir Marković	1932., 1939.	2
Antun Milfajt	1935.	2

Preostalih 42 članka napisalo je 26 različitih autora. Tablica 1 prikazuje da je autor s najviše objavljenih članaka sa srednjovjekovnim temama u *Glasniku* upravo Matija Pavić, biskupijski i crkveni povjesničar,⁶² koji je i dio radova objavio upravo u vremenu kada je on bio glavni urednik časopisa. Slijede Emerik Gašić, također crkveni povjesničar,⁶³ te Franjo Martinčević, svećenik biskupije.⁶⁴ Tri je rada objavio franjevac i crkveni povjesničar Euzebije Fermendžin,⁶⁵ dok su po dva rada objavili Martin Nedić, franjevac, književnik i povjesničar,⁶⁶ Zvonimir Marković, svećenik i urednik *Glasnika* u trenutku kada je objavio članke, te Antun Milfajt, biskupijski svećenik-župnik.⁶⁷ U prilogu 1 donesen je popis svih autora i članaka analiziranih u radu.

5. O glavnim urednicima

U razdoblju od 1873. do 1945. godine funkciju glavnoga urednika *Glasnika* obnašalo je dvanaest svećenika, odnosno profesora, od kojih su većina bili đakovački profesori. Njihove je biografije već detaljno objavio mons. dr. Marin Srakić. Ipak, važno je istaknuti kako su nekolicina njih bili upravo profesori crkvene povijesti, što se onda može pokušati povezati i sa zastupljenošću srednjovjekovnih tema u *Glasniku*.⁶⁸

⁶² A. SPILETAK, Msgr. Matija Pavić, u: *Narodna starina* 8(1929.)20, 199–200.

⁶³ LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, Gašić, Emerik. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/gasic-mirko> (7. 3. 2024.).

⁶⁴ M. AKMADŽA, S. JOSIPOVIĆ BATOREK, Stradanja svećenika Đakovačke i srijemske biskupije 1944.–1960., Slavonski Brod, 2012., 263.

⁶⁵ LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA, Fermendžin, Euzebije. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/fermendzin-euzebije> (7. 3. 2024.).

⁶⁶ V. ŠVOGER, Martin Nedić o prilikama u Bosni i Hercegovini sredinom 19. stoljeća, u: *Historijski zbornik* 65(2012.)2, 387–420., ovdje 387.

⁶⁷ D. TOMAS, Starokatolički pokret u Habjanovcima između dvaju svjetskih ratova, u: *Scrinia Slavonica* 17(2017.)1, 211–232., ovdje 213.

⁶⁸ M. SRAKIĆ, Urednici i suradnici Glasnika i Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine, 30–43.

Tablica 2. Urednici Glasnika i broj objavljenih srednjovjekovnih tema

Urednik	Zanimanje	Godine	Broj tema
Julije Liebbald Ljubojević	profesor crkvenoga prava i povijesti	1873.	0
Ivan Koharić	učitelj pedagogike	1873. – 1874.	1
Mijat Kučera	profesor crkvenoga prava i povijesti	1874.	0
Josip Paus	profesor biblijskih znanosti	1874. – 1875.	3
Josip Kuhner	profesor crkvenoga prava	1876. – 1889.	5
Matija Pavić	profesor crkvene povijesti i apologetike	1890. – 1895.	4
Alojzije Vincetić	profesor biblijskih znanosti	1896. – 1911.	6
Marinko Lacković, odgovorni urednik Andrija Spiletak, glavni urednik	aktuar biskupskoga ordinarijata profesor biblijskih znanosti	1912. – 1917.	3
Andrija Živković	profesor filozofije i sociologije	1918. – 1920.	0
Andrija Spiletak	profesor biblijskih znanosti	1921. – 1927.	1
Zvonimir Marković	profesor moralne teologije	1928. – 1940.	20
Pero Ivanišić	profesor specijalne teologije	1941. – 1941.	2
Rudolf Schütz	profesor biblijskih znanosti	1942. – 1945.	2

U tablici 2 prikazani su urednici *Glasnika* u prvom razdoblju izlaženja zajedno s njihovim zanimanjima u vremenu dok su bili urednicima, godinama izdavanja te brojem radova sa srednjovjekovnim temama. Od dvanaest urednika u prvom razdoblju izlaženja *Glasnika* Julije Liebbald Ljubojević i Mijat Kučera bili su profesori crkvenoga prava i povijesti, a Matija Pavić bio je profesor crkvene povijesti i apologetike. Zanimljivo je kako u vremenu kada su Liebbald Ljubojević i Kučera bili urednici nije izdan ni jedan članak sa srednjovjekovnom temom, no to se može pripisati činjenici da su jednostavno uredili malen broj izdanja *Glasnika*. U slučaju ostalih urednika potrebno je analizirati ne samo njihova zanimanja i utjecaj na broj članaka sa srednjovjekovnim temama već i broj godina u kojima su bili urednici, kao i specifične okolnosti. Tijekom prvih triju godišta *Glasnika* izmijenila su se četiri urednika, a najviše je članaka sa srednjovjekovnim temama izdano u vremenu četvrtoga urednika – Josipa Pausa.

Tablica 3. Urednici i učestalost izlaženja članaka sa srednjovjekovnim temama

Urednik	Broj godina kao urednik	Broj radova	Prosječan broj radova po godini
Josip Kuhner	14	5	0,36
Matija Pavić	6	4	0,67
Alojzije Vincetić	16	6	0,38
Marinko Lacković	6	3	0,5
Andrija Živković	3	0	0
Andrija Spiletak	7	1	0,143
Zvonimir Marković	13	20	1,54
Pero Ivanišić	1	2	2
Rudolf Schütz	4	2	0,5

U tablici 3 prikazan je prosječan broj radova u jednome godištu *Glasnika* po svakom uredniku. Nisu prikazani urednici u prvim četirima godištim zbog stalnih izmjena. Može se reći da je najveći broj radova sa srednjovjekovnom temom izdan u vremenu kada je urednikom bio Zvonimir Marković. Iako Marković nije bio povjesničar po vokaciji, proveo je pozamašan broj godina na uredničkoj stolici *Glasnika* (jedino su Kuhner i Vincetić bili duže u prvom razdoblju), što je rezultiralo i većim brojem članaka sa srednjovjekovnim temama u tim godištim. Također, u vremenu njegova uredništva obilježene su dvije značajne obljetnice – 600-godišnjice prvoga spomena nekih župa na području biskupije te 1300. godišnjica veza Hrvata s papama. Također je u vremenu crkvenoga povjesničara Matije Pavića izdano četiri rada iako je bio urednikom samo šest godina. Svakako treba spomenuti i Marinka Lackovića te Rudolfa Schütza za čijega je uredništva izdano prosječno pola članka sa srednjovjekovnom temom po godištu. S obzirom na navedene pokazatelje, brojnost članaka sa srednjovjekovnim temama nije isključivo uvjetovana činjenicom da je glavni urednik povjesničar, već i brojem godina provedenim na funkciji glavnoga urednika, kao i specifičnim okolnostima, primjerice u Markovićevu slučaju dvjema obljetnicama.

Zaključak

U prvom razdoblju izlaženja *Glasnika* izdano je 47 članaka sa srednjovjekovnim temama. Na neki su način uredništva časopisa u analiziranom razdoblju srednjovjekovlje uklopila u jedan od prvotnih ciljeva izdavanja *Glasnika*, koji se odnosi na »praktično obrazovanje svećenika«. Pritom treba istaknuti kako teme časopisa nisu bile primarno zamišljene kao povjesničarske niti su imale za cilj biti oblikovane kao one u znanstvenim časopisima. Ipak, na temelju provedene analize tih članaka može se reći kako časopis, iako ne sadržava značajan broj članaka sa srednjovjekovnim temama, posebice u odnosu s količinom drugih objavljenih radova, u jednu je ruku

doprinio jasnijem poznavanju srednjovjekovne povijesti područja koje je biskupija obuhvaćala u 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Izuzev toga autori koji su pisali teme iz opusa srednjovjekovne crkvene povijesti mogu se smatrati iznimno važnima ne samo u kontekstu crkvene historiografije već hrvatske historiografije, općenito. Pri tom svakako treba istaknuti Euzebija Fermendžina, Emerika Gašića, Franju Račkoga, kao i autore većinom vezane za lokalnu crkvenu povijest poput Matije Pavića. Dakako, najveći broj radova dolazi iz pera Matije Pavića, svojedobno i glavnoga urednika časopisa, što ne treba čuditi jer je ujedno bio i biskupijski kanonik. Stoga se može zaključiti kako analizirane teme u *Glasniku* nude mogućnost njegova prikazivanja kao časopisa koji nije zanemarivao srednjovjekovno razdoblje, barem u prvim i posljednjim godinama analiziranim u radu. Također srednjovjekovne teme vjerojatno su doprinijele i razumijevanju povijesti biskupije te važnosti njezine afirmacije nakon odlaska Osmanlija. Provedena analiza srednjovjekovnih radova u *Glasniku* nudi mogućnost za daljnja istraživanja i srednjovjekovnih tema i općenito historiografskih radova u ostalim brojevima časopisa. Takva bi istraživanja doprinijela još snažnijem razumijevanju potrebe pisanja o tim temama u *Glasniku*, ali i omogućila promatranje *Glasnika* kao interdisciplinarnoga časopisa.